

קבלת שכר שבת בדבר מצוה

לירון מידני

פתיחה

בבבא מציעא (נח ע"א) מובאת ברייתא: השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים - אין נותנים לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע - נותנין לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו. ע"כ. (וכן הוא בנדרים לו ע"א-ב). ומבואר שפועל העושה מלאכה המותרת בשבת - אסור לו ליטול שכר על מלאכת יום השבת, אלא אם כן מבליע את שכר יום השבת בשכר שאר הימים. אלא שיש לשאול אם איסור זה קיים גם בפועל העוסק במלאכת מצוה, או שנוהג רק בפועל העוסק במלאכת הרשות.

בהשקפה ראשונה נראה שהתשובה לכך תלויה בטעם האיסור

ובהשקפה ראשונה נראה שהתשובה לשאלה תלויה בטעם האיסור. שאם טעם איסור נטילת שכר שבת הוא מדין "ממצא חפצך ודבר דבר" - הרי שבדבר מצוה אין איסור זה נוהג, כמבואר בשבת (קיג ע"א): "ממצוא חפצך: חפצך אסורים, חפצי שמים מותרים", אך אם הטעם הוא אחר, וכגון הטעם המבואר ברש"י בכתובות (סד סע"א) "גזרה משום מקח וממכר ושכירות" - אין לחלק בין דבר מצוה לדבר הרשות, כמבואר בבית יוסף בסימן שו בשם הרב המגיד, שלא הותר שום שבות לדבר מצוה או לצורך רבים, חוץ מהדברים האסורים משום "ודבר דבר"¹.

במרדכי מבואר שזו מחלוקת ראשונים

והנה המרדכי בכתובות (רמז קפט) כתב וז"ל: "פסק הרב ר' ברוך: מכאן יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת. והרב ר' שמואל [בני] אומר דאין איסור, דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל". ע"כ. ומבואר ששאלתנו נתונה במחלוקת ראשונים.

---

1. וכל זה בהשקפה ראשונה בלבד, אולם אפשר לפרוץ זאת מכמה טעמים, וחלק מהפירוכות יובאו לקמן בעזרת ה' יתברך.

קושיא על שיטת ר' שמואל מהברייתא דהשוכר את הפועל

ולכאורה יש להקשות על דברי ר' שמואל מהברייתא שהובאה לעיל, המבואר בה שאסור ליטול שכר שבת על שמירת פרה תינוק וזרעים. ופרש רש"י: לשמור את הפרה. אדומה, ושומרין אותה שלא תיפסל בעליית עול או במום. לשמור את התינוקות. שלא יטמאו (ויוכלו להתעסק בהכנת אפר פרה אדומה). ולשמור הזרעים. שדה המבכרת וזרועה לעומר קודם לפסח שבועים יום. אי נמי בשביעית, (לשמור) ספיחים לעומר ושתי הלחם. ע"כ. והנה כל הדברים שהזכיר כאן הם דברי מצוה, ואם כן מדבריו נראה שאסור ליטול שכר שבת גם על מלאכת מצוה, ודלא כר' שמואל. וכדברי רש"י פירשו גם המאירי (בבא מציעא שם) והתוספות בבבא מציעא (שם ד"ה לשמור הזרעים) והר"ן והתוספות והרא"ש בנדדים (לז ע"א).

תירוצים שנאמרו לקושיא זו

והט"ז (אר"ח סימן תקפה סק"ז) הקשה קושיא זו על שיטת ר' שמואל, ותרץ: "וצ"ל דסבירא ליה להר"ש דשאני מצוה התלויה בשבת עצמו ואין שייכה לימות החול כגון התפלות של שבת". ע"כ. ובאר דבריו ביביע אומר (ח"ה, חלק אר"ח סימן כה אות א) שלצורך מצוה של השבת עצמה התירו ליטול שכר שבת, אבל לצורך מצוה אחרת לא התירו². אך לכאורה קשה לומר תירוץ זה בדעת ר' שמואל, שנתן טעם

2. ובשו"ת בית שערים (סימן ערה) כתב לחלק בין שכר החזנים לשכר השומר וז"ל: "לפי מה דאמרינן כריתות י"ד שאני שעיר המשתלח דהכשירו ביום כיפור בכך, ע"ש, מבואר דלעשות מלאכה ביום כיפור בשביל מצות יום כיפור יש היתר יותר מלעשות מלאכה בשבת בשביל מצות יום כיפור. ועיין ר"ן בסוגיא דכבתה. וה"נ ליטול שכר שבת ויר"ט בשביל מצות שבת ויר"ט גופא סבירא ליה לר"ש דשרי. אבל ליטול שכר שבת בשביל שאר מצוה שמירת פרה ותינוק - אסור". וע"ש שכתב חילוקים נוספים, אלא שבדבריו אלו יש לי לדון. מש"כ לחלק בין מצות שבת למצוה שאינה שייכת לשבת, על פניו נראה שהוא הוא חילוקו של הט"ז, אלא שכאן הביא ראיות לחילוק ובהם יש לעיין.

א. מה שהביא ראייה מהגמרא בכריתות, הנה הגמרא שם לומדת מהמלה "עתי" שמשלחים את השעיר המשתלח של יום הכיפורים אפילו אם חל יום הכיפורים בשבת, ואין לחשוש לכך שמחללים שבת בהוצאתו לרשות הרבים, ושם: 'אמר רפרם: זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכיפורים (ופרש רש"י: דאם יש איסור הוצאה ליום הכיפורים, אמאי איצטריך לרבוויי שבת? הא דחי יום הכיפורים והוא הדין לשבת!). ממאי, שאני שעיר המשתלח דהכשירו ביום הכיפורים בכך (ופרש רש"י: מיום הכיפורים לא שמעינן לשבת, דיום הכיפורים שאני דהכשר מצותו בכך. דומיא דתמידין שקריבין בשבת)? אלא דרפרם ברותא היא'. ע"כ. ומכאן למד הרב בית שערים שיש יותר היתר לחלל יום הכיפורים לצורך מצות יום הכיפורים

דהיתרא "דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל", ולא תלי לה כלל בשייכות המצוה לשבת.

וערוך השולחן גם הוא הקשה קושיא זו, וכתב ליישב 'דכיון דמצוה זו (חזנים) בהכרח לעשותה בשבת, ואין מי שרוצה לעשותה בחנם, לפיכך בהכרח לשלם להם.

מלחלל שבת לצורך מצות יום הכיפורים, והוא הדין בשכר שבת, שלצורך מצות השבת יש יותר היתר ליטול מלצורך מצוה אחרת. אולם לעניות דעתי הבנתו בשאלת הגמרא אינה מוכרחת כלל, ונראה שכונת הגמרא בקושייתה "דילמא שאני יום הכיפורים דהכשרו בכך", היינו שמכיון שמצות שילוח השעיר כוללת בהכרח הוצאה ביום הכיפורים, ואי אפשר לעשותה בלי זה, ממילא כשציוונו הקב"ה לשלח את השעיר ביום הכיפורים - ציוונו שלא נחשוש בזה לאיסור הוצאה ביום הכיפורים, והתיר את הדבר, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, אך מעולם לא שמענו מפיו של הקב"ה שהתיר לנו איסור הוצאה בשבת לצורך קיום מצות שילוח השעיר, ומה אני מקיים "ושלח את השעיר"? ביום הכיפורים שחל בחול. ולכן נצרכה הגמרא ללימוד מפורש להתיר הוצאת השעיר בשבת (ולכאורה זו גם פשט הלשון "הכשר מצותו", שחילול יום הכיפורים "מכשיר" את השעיר, ובלא זה לא תוכל להתקיים המצוה). ואם אכן זו ההבנה בגמרא, ממילא אין מכאן ראיה לנידון דידן, שלא מצאנו בשום מקום שחכמים התיירו לנו איסור שכר שבת בשביל מצוה של השבת, ואף על פי שתיקנו להתפלל בשבת, לא ציוו שהחזנים יטלו על זה שכר, וזה שונה משעיר המשתלח, שכדי לקיים את מצוותו צריכים בהכרח לעבור על איסור הוצאה. ועל כן נראה לעניות דעתי שאין מכאן ראיה [ולכאורה יש לסייע להבנתנו בגמרא מדברי רש"י שהקרבת תמידין בשבת גם כן נחשב ל"הכשר מצותו בכך", והנה תמידין אינה מצוה המיוחדת לשבת, והיא שייכת בכל יום ויום, אלא על כרחך הכונה כמו שכתבנו, שכיון שצונו הקב"ה להקריב תמיד "במועדו" ואפילו בשבת, והקרבתו כרוכה בהכרח בחילול שבת, ממילא התייר לנו את הדבר, ודמי להאי כללא דכיל ר' עקיבא {פסחים סו ע"א ועוד} "כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת - אינה דוחה את השבת, ושאי אפשר לעשותה מערב שבת - דוחה את השבת".]

ב. ומה שציין לר"ן בסוגיה דכבתה, לכאורה כוונתו לר"ן בשבת (ט ע"א בדפי הרי"ף ד"ה הלכות חנוכה) שהעלה לאסור שימוש בנר חנוכה אפילו לדבר מצוה, ובסוף הדיבור הקשה שהרי איסור השתמשות בנר הוא משום ביזוי מצוה, ובגמרא (שם כב ע"א) מבואר שבהדלקת נר חנוכה מנר חנוכה אחר אין ביזוי מצוה, ואם כן נראה שבשימוש של מצוה אין משום ביזוי מצוה. ותרץ: "יש לומר דעד כאן לא שרינן אלא להדליק מנר לנר משום דתרווייהו חדא מצוה, כלומר מצות נר חנוכה, ומין במינו לא בטל, אבל שאר מצוות נראה כמבטלות זו את זו". עכ"ל. ודייק הבית שערים שהוא הדין בנידון דידן. אך לעניות דעתי נראה שגם מדברי הר"ן אין ראיה, שבנדונו מי ששתמש בנר חנוכה אפילו לצורך מצוה אחרת, הוא מראה בכל מעין זלזול במצות חנוכה, שהיא צריכה לשמש מצוה אחרת, אך כששתמש בה לצורך מצות חנוכה עצמה - אין בכך זלזול. אולם בנידון דידן איסור נטילת שכר שבת הוא משום גזירת משא ומתן, ואם כן יש לגזור בזה במצוה המיוחדת לשבת כמו בכל מצוה אחרת.

ואינה באמת לא טוב עושים ולפיכך אינם רואים סימן ברכה. ואמנם המה גם כן לאו איסורא קעבדי דאצלם הוי כשכר בטילה דאינם לוקחים בעד השבתות אלא בעד שעמלים בזה בכל השבוע... והגם דאצלינו אין הכרח בהחזנים המנגנים שביכולת איש פשוט להתפלל לפני העמוד - מכל מקום כיון דההמון תופסים זה למצוה ולכבוד שבת וי"ט וגם לעונג ממילא דנעשה כמצוה. וגם להחזנים העוברים ושבים - חושבים זה לעונג שבת והמעוה נותנים דרך נדבה, לפיכך אין איסור בדבר [כן נראה לעניות דעתי ללמד זכות]. עכ"ל. ונראה לבאר דבריו, שלחזנים המנגנים מותר ליטול שכר שבת בהבלעה עם הטרחה שטורחים להתאמן בימות החול, ולחזנים שאינם מנגנים (ובלשונו: העוברים ושבים)³ ואינם צריכים לטרוח בזה בימות החול - ההיתר הוא מצד שהשכר ניתן דרך נדבה. אולם היתר זה קשה לי ביותר, דאם כן ביטלת איסור שכר שבת, שבכל דבר אפשר לומר שנותנים דרך נדבה.

ובש"ת כנסת הגדולה (סימן טז) כתב לחלק, שהיכן שעושה את המצוה עצמה, כמו החזנים, מתיר ר' שמואל, אבל בשומר את הפרה - אינו עוסק במצוה עצמה, אלא שומר את הפרה כדי שיעשו על ידה את המצוה בעתיד, ובזה לא הותר ליטול שכר. וכן כתב המטה יהודה (סימן תקפה) ועוד אחרונים. אולם יש להעיר, שלפי תירוץ זה אמנם מיושבת שיטת ר' שמואל עם דברי רש"י, אך אין זה מועיל ליישב שיטה זו עם דברי התוספות (נדרים לז ע"ב), שכתבו גבי ההיא דהשוכר את הפועל וז"ל: "ואין להקשות חפצי שמים הוא, דקבלת שכר לאו חפצי שמים". ע"כ. וכן כתב השיטה מקובצת (שם). ומבואר בדבריהם שטעם האיסור הוא מדין "ממצוא חפצך", ובדין ממצוא חפצך אין הבדל בין מכשירי מצוה למצוה עצמה, דהא קיימא לן (שולחן ערוך או"ח סימן שו ס"ג) שיכול אדם לומר לחברו להחשיך לו על התחום כדי להביא לו ארון ותכריכים לצורך מת, ואף על גב דלאו מצוה גופה היא, ואם כן התוספות שאסרו ליטול שכר במכשירי מצוה - יאסרו ליטול גם במצוה עצמה. ועוד שהטעם שכתבו התוספות לאסור שייך בין במכשירי מצוה ובין במצוה עצמה.⁴

3. נראה שאין כוונתו לחזנים שאינם מנגנים כלל, אלא לחזנים מזדמנים, כפי שנהוג היום ברוב בתי הכנסת, שהם מנגנים, אך אינם מקצועיים, ואינם מתאמנים על כך בימות החול.
4. אולם אמרתי אל לבי שאולי יש ליישב היתר החזנים גם עם דברי התוספות על פי מה שכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תנ וכעין זה בסימן תרצא) וז"ל: שאלה: איזה עדיף שליח צבור שכור או בנדבה? תשובה: יותר ראוי להיות שליח צבור שכור. לפי שבמקום שהוא שכור וברור מן הקהל אין פרץ ואין צוחה. שאין אחר [שאינו] הגון רשאי לפשוט רגלו ולהתפלל. ואם היה

אולם נראה דקושיא מעיקרא ליתא על דברי הר' שמואל, דאפשר שהוא מפרש לה היא ברייתא דהשוכר את הפועל בחולין אבל לא במקדשיו, שכן מצאנו ראשונים רבים שפרשו ברייתא זו בפרה זרעים ותינוק של חולין, הלא המה הרמב"ן (בבא מציעא נח ע"א), הרשב"א (שם), תוספות הרא"ש (שם), והר"ן⁵ (הובאו דבריו בשיטה מקובצת שם) שכתבו כן בשם ר"ח. וכן ראיתי שתירצו היביע אומר (ה"ה חלק אר"ח סי' כה אות ב), הציץ אליעזר (חי"ג סימן כח אות ה) ועוד. ומכל מקום לתירוץ זה נצטרך לומר שרש"י, תוספות והמאירי חולקים על ר' שמואל.

קושיא נוספת על ר' שמואל מהגמרא בנדרים

אלא שיש להקשות על שיטת ר' שמואל מהגמרא בנדרים (לז ע"א). בגמרא שם נחלקו אמוראים כיצד מותר המלמד ליטול שכר על זה שהוא מלמד מקרא (אף על

בנדבה הרשות נתונה לכל. ובפרוץ הדבר יעלה מי שאינו הגון כהגון. ועל דבר זה הוצרכנו אנו לתקן שבימים הקדושים כמו באשמורות וראש השנה ויום הכפורים לא יהא רשות ביד אדם לעלות לדוכן להתפלל אלא ברשות הקהל. וכן בתקיעת שופר. לפי שראינו בקיעי העיר שרבו על זה עד שתקננו וגדרנו. ועוד, שלדברי החולק משוי להו לכל הקהלות כטועין, שבכל מקום שוכרים שליח צבור. וגם השליח צבור נזהר יותר בתפלתו ובתקונו למען ששכור הוא. ע"כ. ותשובה זו הובאה בבית יוסף סי' נג, וכן פסק השולחן ערוך (שם סעיף כב) וז"ל: שליח ציבור בשכר עדיף טפי מבנדבה. עכ"ל. ולפי זה אפשר לומר דגבי שליח ציבור נטילת השכר גופה היא חפצי שמים, כדי שלא יעלה מי שאינו הגון, וכן כדי ששליח הציבור יהיה נזהר בתפילותיו ובתיקונו, ואם כן אפשר שגם התוספות יודו להקל בזה. אלא שיש להעיר דאם כן היתרו של ר' שמואל הוא לחזנים בלבד, ואין להתיר בזה במצוות אחרות [איברא, שהיה אפשר לדייק שאסור מתשובת הרשב"א גופה, שכתב: "ועל דבר זה הוצרכנו אנו לתקן שבימים הקדושים כמו באשמורות וראש השנה ויום הכפורים לא יהא רשות ביד אדם לעלות לדוכן להתפלל אלא ברשות הקהל. וכן בתקיעת שופר" ומלשונו משמע שלא היו נוטלים שכר על זה, אלא היו נוטלים רשות הקהל בלבד, ולכאורה זה מטעם שכר יו"ט. אלא שיש לדחות דיוק זה ממה שכתב הרשב"א שהיו עושים כן גם באשמורות, שהם ימי חול, ואם כן נראה שהטעם בזה אינו משום שכר יו"ט].

5. לעיל הבאנו שהר"ן בנדרים פרש לה היא ברייתא כרש"י, וכאן הר"ן נראה כחולק על דברי עצמו. אולם ראיתי בספר פתח הדביר (סימן שו ס"ד), שדקדק בדעת הר"ן שהברייתא עוסקת בחולין, וכמו שפרש הר"ן בבבא מציעא, ומה שפירש בנדרים שהברייתא עוסקת בהקדש - אינו אלא לפירושא בעלמא ולא לפסק הלכה, ודקדק כן ממה שכתב הר"ן בנדרים "הכי מפרש לה רש"י ז"ל בפרק הזהב", אבל לדידיה לא סבירא ליה. (עכת"ד פתה"ד) ונראה שאפשר לומר כן גם בדעת הרא"ש, שבנדרים פרש כרש"י לפירושא בעלמא, ואילו בתוספות הרא"ש בבבא מציעא חלק עליו להלכה.

פי שאנחנו דורשים מהמקראות שאסור לאדם ליטול שכר על זה שהוא מלמד תורה), רב אמר: שכר שימור (דמסתמא לומדי מקרא קטנים וצריכין שימור, ר"ן), ורבי יוחנן אמר: שכר פיסוק טעמים. והקשו בגמרא על רב מברייתא: תינוקות לא קורין בתחילה בשבת אלא שונין בראשון. בשלמא למאן דאמר שכר פיסוק טעמים, היינו דאין קורין בתחילה בשבת (לפי שעיקר השכר אינו אלא על קריאה ראשונה, שטרחה מרובה, ומשום הכי אין קורין בתחילה בשבת, דשכר שבת אסור, אבל שונין בראשון, משום דאחזרה לא שקלי אגרא, ר"ן) אלא למאן דאמר שכר שימור, אמאי אין קורין בתחילה בשבת ואמאי שונין בראשון? הא איכא שכר שימור דשבת! וליתעמיק, שכר פיסוק בשבת מי אסור? הבלעה היא, והבלעה מישרא שרי! דתניא: השוכר את הפועל וכו'. ותרצה הגמרא מה שתרצה. והנה מוכח מהגמרא הנ"ל שאסור ליטול שכר פיסוק טעמים בשבת אלא אם כן זה בהבלעה, אף על גב דודאי שכר מצוה הוא, ואם כן איך התיר רבנו שמואל ליטול שכר שבת על מצוה? וכן הקשו קושיא זו המטה יהודה (סימן תקפה), בני ציון (סימן שו סעיף ה), שו"ת משנה הלכות (ח"ח סימן מא) ועוד אחרונים.

תירוצים שנאמרו לקושיא זו והדוחק שבהם

והגר"ע יוסף זצ"ל ביביע אומר (שם אות ג) הביא קושיא זו, ותרץ: "ולפי עניות דעתי לא קשיא מידי, דהא ודאי דעדיף טפי להקשות מברייתא מפורשת דהבלעה משרא שרי, משאין כן אם יקשה שהלא צורך מצוה הוא, יד הדוחה נטויה לומר שאף לצורך מצוה אסור ליטול שכר שבת, וכדסבירא ליה לר' ברוך לקושטא דמילתא להחמיר בזה. וכן כתבו התוספות (נדדים לז ע"ב)". עיין שם. אך לעניות דעתי נראה שתירוץ זה דחוק הוא, ואדרבה, אם חילוק זה בין דבר מצוה לדבר הרשות אינו ברור, היה לגמרא להשמיענו להדיא באיזה מקום ששכר מצוה מותר לכתחילה⁶, ומזה שהגמרא לא השמיעה כן בפירוש, לא בסוגיין ולא במקום אחר, יש ללמוד שאין חילוק זה נכון להלכה.

ומכל מקום ראיתי לכמה אחרונים שכתבו ליישב גם את הגמרא בנדירים עם שיטת ר' שמואל בחילוקים מחילוקים שונים, עיין מטה יהודה (סימן תקפה) ובני

6. ומה שהביא מרן הבית יוסף (בסימן תקפה) ראייה לדברי ר' שמואל מהגמרא בפסחים, אין ראיותו מוכרחת, כמו שנבאר לקמן בס"ד.

ציון (סימן שו סעיף ה). ואינם מתיישבים בפשט דברי ר' שמואל שכתב בטעם ההיתר "דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל"⁷.

אפשרות לסייע לר' שמואל מהגמרא בפסחים

ומכל מקום היה אפשר לסייע לשיטת ר' שמואל מהגמרא בפסחים (נ ע"ב), שם מבואר שד' פרוטות אין בהם סימן ברכה, וחדא מינייהו שכר מתורגמנין⁸ משום דמיחזי כשכר שבת. והנה אפשר להבין מהגמרא שאין איסור למתורגמנין ליטול שכר על שבת, רק שאם נוטלים - אין רואין סימן ברכה, וטעם ההיתר הוא משום שזו מצוה. וכן כתב מרן הבית יוסף (או"ח סוף סי' תקפה). והוסיף, שנראה מכאן שהיה דרכם לשכור מתורגמנין ולשלם להם שכר על שבת.⁹

הראשונים פרשו את הגמרא בפסחים באופן אחר

אך מצאנו בספרי הראשונים (שלא היו לנגד עיני קדשו של מרן הבית יוסף) שפרשו את הגמרא בפסחים באופן אחר. וז"ל מהר"ם חלאווה בפסחים (שם): "ושכר מתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת, אבל לא מצי למיסר עליה כיון דאיכא נמי ימי חול לפעמים דמתרגם, ומכל מקום אסור הוא¹⁰ דרובא לשבתות הן. וכן לאלו הדרשנין בשבתות וימים טובים"¹¹ עכ"ל. ומשמע שאם אינו מתרגם אלא בשבת - הוי איסור גמור, ואף על פי שהוא דבר מצוה. ותוספות חכמי אנגליה (שם) כתבו וז"ל: "דמיחזי כשכר שבת, פירוש ולא שכר שבת ממש הוא, דאינם עושים לו תנאי קצוב, אלא מנהג של אותם (נראה דכך צריך לומר) בני העיר לנדב לבם לתת

7. ואף על פי שבבני ציון נדחק לפרש חילוקו בלשון רבינו שמואל, המעיין יראה שאין זה פשט דברי רבינו שמואל.
8. בפשטות נראה שהכוונה לאלו שמשמיעים את הדרשה לרבים, וכן פרש רש"י כאן. אך עיין בפירוש ר"ח (תענית ד ע"ב) שכתב "דבי דינא הו מוקמי מתורגמן לשאל מילתא דהוה צריכא לה", ואפשר שיפרש שזהו המתורגמן המוזכר כאן.
9. ונחלקו האחרונים אם כתב כן מרן גם בדעת עצמו או שכתב כן רק ליישב שיטת ר' שמואל, ויתבאר לקמן בעזה"ת.
10. ופליג על דברי מרן הבית יוסף בתרתי, חדא, דשכר מתורגמנין שאינו בהבלעה כלל - אסור לגמרי. ועוד, דמאי דאיתא בגמרא "אין בהן סימן ברכה" - איסורא נמי איכא, אלא דלא מצינן למיסר עליה. ונראה שכוונתו למה שאמרה הגמרא שם לעיל לגבי העושה מלאכה בערב שבת ויר"ט: "סימן ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתין ליה", ומשמע שיש איסור אלא שאינו בר נידוי.
11. וראה בשפת אמת פסחים (שם) שבאר את הגמרא באופן דומה.

למתורגמנין". ע"כ. ומשמע שאם היה זה תנאי קצוב היה בו איסור שכר שבת אף על פי שהוא דבר מצוה. ואם כן יוצא, שאין מהגמרא הנ"ל ראייה שמותר ליטול שכר שבת בדבר מצוה. ואדרבה, מדברי הראשונים הנ"ל איכא ראייה לאיסורא. ועוד, שאף אם נפרש שהגמרא עוסקת במתורגמן שנוטל שכר קצוב על שבת בלבד (ודלא כהראשונים הנ"ל), אין מכאן ראייה להתיר, שאפשר לפרש דברי הגמרא "אין בהם סימן ברכה" ואיסורא נמי איכא, כפי שכתב מרן הבית יוסף עצמו בכמה מקומות (כגון בי"ד סימן ער לגבי מכירת ספר תורה).

מהירושלמי נראה שיש סיוע לדעת ר' שמואל

ומכל מקום, בירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) מצינו מעשה שמשמע ממנו שהיו נוטלים שכר שבת על דברי מצוה, דאיתא התם: רבי לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין תרתין סילעין מיעול מצמתה קהלא קומי רבי יוחנן (היו מקבלין ב' סלעים בכל שבת לדרוש לקהל קודם שיבוא ר' יוחנן לבית המדרש. קרבן העדה), אעל רבי לוי ודרש... בשובתא חורייתא אמ' ר' לוי ליהודה בר נחמן: "סב לך אילין תרתין סילעיא, ועול מצמת' קהלא קומי רבי יוחנן" (לשבת אחרת, שהיתה שבת של יהודה בר נחמן, א"ל ר' לוי שיקח הוא הב' סלעים, רק ימחול לו לדרוש גם היום קודם שיבוא ר' יוחנן. קרבן העדה) עאל ואמר קומיהון וכו'. ע"כ. ומעשה זה מובא בבראשית רבה (פרשה צח סימן יא) בשינויים קלים, ושם מבואר שהם אכן נטלו בזה שכר על השבתות כדברי קרבן העדה. והנה עולה מכאן שהיו נוטלין שכר על הדרשה שדרשו בשבת. ובעמודי ירושלים תנינא (על הירושלמי) העיר שבירושלמי כאן מבואר להדיא ששכר שבת מותר בדבר מצוה, והניח דברי האוסרים בזה בצריך עיון.

אלא שקשה בעיני לדחות דברי הראשונים שהזכרנו לעיל, ולומר שנעלם מעיניהם הירושלמי הנ"ל. ולכן נראה לעניות דעתי לתרץ, שהראשונים הנ"ל דקדקו מפשט הגמרא בנדדים ששכר פיסוק טעמים אסור, ודימו כל מצוה לשכר פיסוק טעמים, ואם כן הבינו שהבבלי חולק בזה על הירושלמי, והעיקר כבבלי כנודע.

דברי ר' ירוחם לגבי מת ביום טוב שני

והנה ר' ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ד חלק א) כתב וז"ל: "החופר קבר למת ביו"ט שני - מותר. והחופרו מותר ליטול שכר ממנו, כיון שהתירו לו חז"ל, דשמא לא ימצא בחנם, אף על גב דאסור ליטול שכר בשבת אפילו במלאכה המותרת בשבת". עכ"ל. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (או"ח תקכו ה). וכתב המג"א (שם סק"ב) וז"ל:

"ועססי' תקפ"ה די"א דלצורך מצוה מותר ליטול שכר שבת וי"ט". ע"כ. אולם נראה ברור שאין זו דעת ר' ירוחם, כי אם לשיטתו מותר בכל דבר מצוה, למה הוצרך להשמיענו דין זה לגבי מת ביו"ט שני דכחול שוויהו רבנן לגביה (כמבואר בביצה ו ע"א)? ואם כן נראה שגם ר' ירוחם מצטרף לרשימת הראשונים החולקים על דברי ר' שמואל.

נראה שאין דבריו שייכים לנ"ד

אולם אחר העיון נראה שאין דברי ר' ירוחם שייכים כלל לנידון דידן, כי הוא עוסק במי שנשכר ביו"ט עצמו, שאז האיסור חמור יותר, ולכן אסר בזה בשאר מצוות. אך אם נשכר לפני השבת, אפשר שיתיר ר' ירוחם נטילת שכר אפילו בשאר מצוות, כדברי ר' שמואל. וכן מבואר בשו"ת מהר"י מברונא (סימן קיד) ובבית יוסף (סימן תקפה), שלשכור בשבת עצמה חמור יותר. ושו"ר לאליה רבה (סימן תקכ"ו ס"ק ט"ו) שהעיר כן. ב"ה שזכיתי לכוון לדעתו הרחבה.

דברי הטור ור' יחיאל

והטור (סימן תקפה) הביא דברי אחיו ר' יחיאל, וז"ל: "וכן כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל, וכן עוד מנהג באשכנז שגדולי העיר מקדימין לתקוע כל מי שזריז בו יותר, מה שאין כן בספרד שבורחים מן המצוה עד שצריכים לשכור אחד מן השוק לתקוע להם. ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה, כי נראה לי שאסור, כדנתיא: השוכר את הפועל לשמור הפרה והתינוק - אין נותנין לו שכר שבת, אלמא בהדיא קתני שאסור ליטול שכר שבת אלא על ידי הבלעה, כדמפרש בסיפא דברייתא, ששכרו לשמור חדש. משם יראה שיצא שכרו בהפסדו, ועל זה נאמר עבירה גוררת עבירה". ע"כ. ומבואר שאסרו הטור ור' יחיאל ליטול שכר שבת גם בתקיעת שופר, שהיא ודאי דבר מצוה. ואם כן גם הם חולקים על ר' שמואל.

סיכום ביניים

בגמרא בבבא מציעא מבואר שאסור ליטול שכר על פעולה הנעשית בשבת (אלא אם כן השכר ניתן בהבלעה), ובמרדכי מובאת מחלוקת ראשונים אם איסור זה נוהג גם בפעולה של מצוה, ר' ברוך אוסר ור' שמואל מתיר. מהגמרא בנדרים קשה על היתרו של ר' שמואל, ובנוסף לכך מצאנו ראשונים רבים שאסרו להדיא ליטול שכר שבת גם על דברי מצוה, הלא המה התוספות והשיטה מקובצת בנדרים, תוספות חכמי אנגליה ומהר"ם חלאוה בפסחים, הטור ור' יחיאל, ובפשטות נראה

יותר שכן דעת רש"י והמאירי¹². ואמנם מדברי הירושלמי יש סיוע לשיטת ר' שמואל, אך לכאורה אין בזה כדי לדחות את דברי החולקים עליו.

האגודה מבאר את דברי ר' שמואל בפנים חדשות

ומכל מקום, אפשר שאף ר' שמואל לא התכוון להתיר ליטול שכר בכל מצוה. האגודה (כתובות סימן צ) הביא דברי ר' ברוך האוסר לחזנים להשתכר להתפלל בשבת שלא בהבלעה, ושיש מתירין, "דהא נוהגים לקיים המצוה להתפלל לפעמים בלא שכר". עכ"ל. ומזה יאירו דברי ר' שמואל, שכתב "דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל", ולכאורה יש להקשות, מה בכך שנותנים להם שכר לקיים המצוה, וכי היכן מצינו ששכר שבת מותר בדבר מצוה? ועל פי דברי האגודה מבוארים דברי ר' שמואל, שכיון שהשכר הוא על קיום המצוה, ואת המצוה היה מקיים גם ללא שכר, נמצא שהשכר אינו אלא דרך מתנה בעלמא (וכן כתב בחידושי אנשי שם על המרדכי שם), ולכן אין בזה משום שכר שבת¹³. ובשור"ת מהר"ם מרוטנבורג (חלק ד דפוס פראג סימן תתסז) מובאים דברי ר' שמואל בזה"ל: "והר' שמואל אמר שאין איסור בדבר, דהא נותן לקיים המצוה להתפלל, אין זה שכר שבת". ע"כ. ולשון זו מתיישבת קצת יותר עם הסברו של האגודה, שכיון שהשכר הוא כדי לקיים המצוה, אינו ראוי לְשֵׁם "שכר שבת" כיון שהוא מתנה בעלמא, ואילו להסבר הפשוט בדברי ר' שמואל זה אכן ראוי לְשֵׁם "שכר שבת", אלא שחכמים לא אסרו אותו כיון שזהו דבר מצוה (ואמנם אין בכך כדי לדחות ההסבר הפשוט בדברי ר' שמואל, שאפשר

12. ואף על פי שלפי חילוקו של הרב כנסת הגדולה בין מכשירי מצוה למצוה גופה אין ראייה מדבריהם, מכל מקום יותר פשוט לומר שלא חילקו בכך, ועוד, דאם איתא שהתירו בדבר מצוה, היה להם לפרש החילוק יותר, וכפי שאכן התוספות בנדרים הקשו למה אין להתיר מצד שזה דבר מצוה, ומזה שרש"י והמאירי כלל לא העירו מזה - נראה יותר שלא חילקו.

13. וזה דומה במקצת לסברא שהזכירו תוספות חכמי אנגליה (פסחים נ ע"ב): דלאו שכר שבת ממש הוא 'אלא מנהג של אותם בני העיר לנדב לבם לתת למתורגמנין'. ועל פי דברי האגודה הנ"ל מיושבים דברי ערוך השלחן, שהקשינו לעיל על היתרו מצד שזה "דרך נדבה", דאם כן ביטלת איסור שכר שבת, ולפי זה לא קשיא מידי, שיש לפרש כוונתו דוקא על דבר מצוה שהיה עושה גם ללא השכר. ואף על פי שבתחילת דבריו כתב שאין מי שרוצה לקיים מצוה זו בחנם, נראה מדקדוק לשונו שכוונתו דוקא לחזנים המנגנים, אבל החזנים העוברים ושבים היו מסכימים לקיימה בלא שכר, שהרי כתב "והגם דאצלנו אין הכרח בחזנים המנגנים..." ואם איתא שגם החזנים העוברים ושבים דורשים לקבל שכר, מה בכך שאין הכרח בחזנים המנגנים, ממילא יש לנו הכרח לשלם שכר שבת? ואף שאפשר לדחות דברי מכל מקום נראה דעדיף טפי לפרש כך בדבריו, כדי שלא יהיה טעמו דחוק בסברא.

לפרש ש"אין זה שכר שבת האסור", ואין בפירוש זה דוחק כלל, אבל זה 'קצת' יותר מיושב עם הסבר האגודה, וחזי לאצטרופי).

לביאורו אין כלל קושיא מהגמרא בבבא מציעא ובנדרים

ולפי זה, אין כלל סתירה לדברי ר' שמואל מהגמרא בבבא מציעא ובנדרים, דהתם מיירי במצוות שאין דרכו של אדם לקיימן ללא שכר, ולכן ברור שיש לאסור גם לשיטת ר' שמואל, שלא התיר אלא באופן שהיה מקיים המצוה גם בלא שכר. ואף מדברי התוספות שכתבו שאין בזה היתר של חפצי שמים "משום שקבלת השכר אינה חפצי שמים", אין סתירה לסברת ר' שמואל, דהתם השכר הוא בתורת שכירות, ועל כן אסור משום ממצוא חפצך, אבל הכא - השכר הוא בתורת נדבה, וליכא משום ממצוא חפצך כלל.

ואפשר ליישב בכך את שיטת ר' שמואל אף עם דברי מהר"ם חלאווה ותוספות חכמי אנגליה בפסחים, שמשמע מהם שאין להתיר קבלת שכר למתורגמנים אלא בתנאים מסוימים אף שהוא שכר מצוה, ולכאורה זה עומד מנגד לדברי ר' שמואל, אך לאור האמור יש ליישב, דהתם מיירי במתורגמנים שלא היו מקיימים המצוה ללא שכר, ולכן אין להתיר בזה נטילת שכר שבת להדיא, ור' שמואל מדבר על חזנים שהיו מקיימים המצוה בלאו הכי, ולכן יש להתיר.¹⁴

ביאורו מיישב מאד את הבבלי עם הירושלמי

ולביאורו אין כלל מחלוקת בין הבבלי (בנדרים) לירושלמי, שבבבלי מיירי שלא היה מקיים המצוה ללא שכר, ולכן יש לאסור משום שכר שבת, ואילו בירושלמי מדובר על ר' לוי ור' יהודה בר נחמן שהיו קדושי עליון¹⁵, ועיקר כוונתם היתה בשביל הדרשה, והשכר בא בדרך אגב, וכפי שאכן מבואר שם, שאמר לו לוי ליהודה בר נחמן שיטול הוא את השכר, רק יוותר לו ויתן לו לדרוש באותה שבת.

---

14. ובאמת כדי ליישב דבריו עם דברי תוספות חכמי אנגליה אין אנו זקוקים לזה כל כך, כי עיקר טעמם היה שזה דרך נדבה, ואפשר שרק הוסיפו תבלין לדבר שאין זה שכר קצוב, כי זו היתה המציאות בימיהם, אבל אין הכי נמי היו מתירים אף אם היה השכר קצוב, כי היו מקיימים המצוה גם ללא שכר. ומכל מקום אפשר שהתירו דוקא אם אין השכר קצוב, שאז ניכר שזה לא שכירות אלא נדבה.

15. ועיין בסנהדרין (ז ע"ב) דיהודה בר נחמני היה מתורגמנו של ריש לקיש, והיה דבוק ביותר במידת האמת. ע"ש.

דברי הבית יוסף

והבית יוסף (סימן תקפה) הביא את מחלוקת ר' ברוך ור' שמואל. וכתב: "ויש לתמוה על ה"ר שמואל, דאטו כדי לקיים המצות נחלל שבת? ויש לומר, דבגמרא איתא הא על מורד ומורדת¹⁶, דקא בעי: מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת ומאי שנא איהי דלא יהבינן לה דשבת? ומשני: איהי דמיפחת קא פחית - לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא - מיחזי כשכר שבת. ופירש רש"י: כשכר שבת - וגזירה משום מקח וממכר ושכירות. עכ"ל [רש"י]. ומשמע דאפילו אי הות מוספא ליכא איסורא אפילו מדרבנן, דהא מקח וממכר גופיה לא מיתסר אלא מדרבנן, והיכי גזרינן במורד דאוסופי מוספא אטו מקח וממכר, ה"ל גזירה לגזירה? אלא ודאי לית ביה איסורא כלל אפילו מדרבנן, אלא דלתקן להוסיף לכתחלה לא רצו חכמים, משום דהוה מיחזי לאינשי כשכר שבת. וכן משמע בפרק מקום שנהגו (פסחים נ ע"ב), דתנו רבנן: ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם, וחד מינייהו שכר מתורגמנין. ומפרש טעמא: משום דמיחזי כשכר שבת. ואם איתא דהוה שום צד איסור בדבר, לא ה"ל למימר "אין בהן סימן ברכה" דמשמע דלית בהו איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה. ועוד, דמשמע שהיה דרכם לשכור מתורגמנין בשבתות וימים טובים להשמיע הדרשה לרבים, וטעמא כדפרישית, דכיון שאינו שוכר אותו בשבת עצמה אלא מערב שבת שוכר אותו, שאין איסור בדבר, אלא שיש לחוש לכתחלה היכא דאפשר, ובמקום מצוה לא חששו כלל. וזהו דעת ה"ר שמואל, שכתב דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצות, כלומר, כיון דאין איסור בדבר כלל אלא חששא בעלמא, כיון דלקיים המצות הוא - שרי. ושלא כדברי הרב ר' ברוך וה"ר יחיאל כנ"ל". עכ"ל הבית יוסף.

דחקים בהסבר מרן הבית יוסף

אמנם, האחרונים העירו שיש דחקים בדברי הבית יוסף. ראשית, הבית יוסף כותב שאין מקום לאסור שכר שבת משום גזירת מקח וממכר, כי מקח וממכר עצמו הוא גזרה, ואם כן הו"ל גזירה לגזירה. אולם מצינו בגמרא בביצה (לז ע"א) שאסרו להקדיש גזירה משום מקח וממכר, וזוהי גזירה גמורה? ותרץ הגר"ע יוסף (יביע אומר שם אות ג) דשאני ההיא דביצה שההקדש דומה

16. בגמרא בכתובות (סד ע"ב) מבואר שבעל שאינו מקיים חובותיו כלפי אשתו (ובלשון הגמרא: "מורד") - מוסיפים לה סכום מסוים על כתובתה בכל יום שבעלה עומד במרדו, אבל לא מוסיפים לה על יום השבת, ואשה שאינה מקיימת חובותיה כלפי בעלה ("מורדת") - מפחיתים לה סכום מסוים מכתובתה בכל יום שעומדת במרדה כולל יום השבת.

ממש למקח וממכר, כדאמרינן בעלמא (בבא קמא עו): "מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים". מה שאין כן שכר שבת כשמדבר עמו על זה מערב שבת הו"ל ממש גזרה לגזרה. ע"כ.

ודוחק נוסף שהעירו האחרונים, שכאן פירש מרן "אינו רואה סימן ברכה" אבל איסורא ליכא, אולם ביו"ד (סימן ער) כתב הבית יוסף אהא דאמר רשב"ג: אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה אינו רואה סימן ברכה לעולם (מגילה כז) וז"ל: "ומשמע דכיון דאינו רואה סימן ברכה - אסור הוא למוכרו". ע"כ. ולכאורה דבריו סותרים זה את זה! ותרץ החק יעקב (סי' תסח סק"א) וז"ל: "דודאי בהך דפסחים גבי ארבע פרוטות, על כרחך אין בהם סימן ברכה בלבד, אבל איסורא ליכא, תדע, דקא חשיב בהדיהו שכר כותבין ספר תורה, שעשירים וארבע תעניות ישבו אנשי כנסת הגדולה על כותבי ספר תורה שלא יתעשרו, שאם יתעשרו שוב אינן כותבין. אלמא דמותר ליטול השכר, שאם לא כן ימנעו מלכתוב, כיון שאסור ליטול שכר, ומדכייל כולוהו בחד בבא שאין בהם סימן ברכה, מוכח דבכולהו ליכא איסור, וכן הנוטל מעות יתומים לשכר - ודאי דלית ביה איסורא כלל. ואפשר נמי שכוונת הבית יוסף שמדקדק בלשון דבהני ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה, משמע דבפרוטות עצמן ליכא סימן ברכה". ע"כ. אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תקפה סק"י) דחה תירוץ זה, משום שהמדקדק בדברי מרן בבית יוסף בדין זה, שכתב: "ואם איתא דהוי שום צד איסור בדבר - לא הו"ל למימר אין בהן סימן ברכה, דמשמע דלית בהו איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה", יראה שמרן לא למד זאת מזה שכללה הגמרא את שכר המתורגמנים יחד עם שכר כותבי ספר תורה, אלא מרן דייק זאת ממשמעות הלשון "אינו רואה סימן ברכה". והחיד"א עצמו כתב שאפשר לומר בדוחק, שכל מה שכתב מרן בבית יוסף בדין זה הוא לדעת הר' שמואל, ליתובי דעתיה, אבל לדידיה נקיט כהרמב"ם גבי ספר תורה, דלטותא דרבנן משמע ליה איסורא, וכמו שכתב בהלכות ספר תורה.

ולכאורה יש להעיר עוד, שהסברו של הבית יוסף בלשון ר' שמואל דחוק, שר' שמואל אמר: "דאין איסור, דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל", כלומר, אין איסור בגלל שהשכר הוא לדבר מצוה, ואילו מרן הבית יוסף הפך את הסיבה למסובב, והסביר בלשון ר' שמואל: שאין איסור גמור בכלל, ולכן בדבר מצוה מותר לגמרי. וזהו דוחק.

סתירה לכאורה בפסקי השו"ע

והשולחן ערוך בסימן שו (ס"ה) פסק וז"ל: "אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת, ויש מי שמתיר". עכ"ל. ובפשטות כוונתו לפסוק כסברת הסתם לאסור. אולם בסימן תקפה (ס"ה) פסק וז"ל: "הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים - אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה". עכ"ל. ובפשטות כוונתו שאין איסור גמור בדבר, וכמו שבאר בבית יוסף, ואם כן לכאורה יש כאן סתירה בפסקי השולחן ערוך.

ביאורי האחרונים בדעת השו"ע

והמגן אברהם (סי' תקפה סק"ב) כתב על דברי מרן שאינו רואה סימן ברכה: "אבל איסורא ליכא". ולכאורה שאב ביאור זה מדברי הבית יוסף. אך הפרי חדש העיר על דבריו וז"ל: "וליתא, דלעיל בסי' ש"ו ס"ה סתם לאסור". ומבואר שהפרי חדש הבין בדעת מרן שאוסר, אף על פי שמרן כתב "אינו רואה סימן ברכה" ובבית יוסף הסביר שאין בכך איסור, ולכאורה זו תימה. אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (שם סק"י) הקשה, שהבנת המג"א ד"אינו רואה סימן ברכה" משמעו "אבל איסורא ליכא" נסתרת מדברי מרן הבית יוסף ביו"ד סימן ע"ר (כמו שביארנו לעיל), ועוד שלדבריו פסקי מרן הבית יוסף סתראי נינהו, וסיים: "ואפשר לומר בדוחק, דמרן כל מה שכתב בבית יוסף בדין זה הוא לדעת הר' שמואל, ליתובי דעתיה, ולא מפי עצמו אמרה שכן דעתו, רק הסביר פנים לדעת הר' שמואל, אבל לדידיה נקיט כהרמב"ם גבי ספר תורה, דלטותא דרבנן משמע ליה איסורא". עכ"ל. ואם כן מסקנתו כדברי הפרי חדש, שלדעת מרן יש איסור בדבר. וכעין זה כתב הרב תוספת שבת (סימן שו סק"ב) וז"ל: ומדברי המחבר כאן (שו) משמע שסתם כדברי הר"ר ברוך והטור לאסור, ובס"ס תקפה נקט כלשון הש"ס (בפסחים נ"ב) שאינו רואה סימן ברכה, והיינו לכל חד כדאית ליה, לדעת הר"ר ברוך דקיימא לן כוותיה אית ביה נמי איסורא, ולדעת הר"ר שמואל שרי במקום מצוה. ע"כ. וכעין זה כתבו עוד אחרונים.

והמחצית השקל (סימן שו סק"ח) תרץ הסתירה על פי דברי הש"ך ביו"ד ס"ס רמב, שהקשה: אם המחבר תפס בכל מקום כדעה הראשונה, לאיזה צורך הביא דעה שניה? וחד מתירוציו, דנפקא מינה באיסור דרבנן בשעת הדחק, שיש לסמוך על דעה שניה. וכתב המחצית השקל: ואם כן, גם פה סבירא ליה להרב בית יוסף דבשעת הדחק יש לסמוך על דברי המתירים ליתן שכר לקיים המצוה. ואם כן אתי שפיר מה דסבירא ליה לקמן דליכא איסורא בשכר שנותנים לתקוע, דהתם איכא שעת הדחק, וכמו שכתב הטור, שלא היו מוצאים מי שירצה לתקוע עד שהיו

צריכים לשכור א' לתקוע... משאין כן הכא סבירא ליה כהאוסרים שכר החזנים, אף על גב דגם על כרחך מיירי שאין מוצאים מי שיתפלל בחנם, מכל מקום לא מיקרי שעת הדחק, כיון שיכולים לשכרו בהבלעה, משאין כן בתוקע דלא שייך בהבלעה מיקרי שעת הדחק¹⁷. כנ"ל. ואף על גב דהרב בית יוסף כלל לקמן סימן תקפה בהדי תוקע גם מתפלל ותורגמן, ולגבייהו ליכא שעת הדחק, דהא אפשר במתפלל בהבלעה כנ"ל, מכל מקום אתי שפיר מה שכתב אינו רואה סימן ברכה ולא כתב איסורא, כיון דכללם יחד, ואינו רואה סימן ברכה הא כולל שלשתן, משאין כן איסורא אין כולל שלשתן, דבתוקע ליכא איסורא, וכן מתורגמן, ורצה לכתוב דבר השוה וכלל כולם. וביותר, דשם סימן תקפה עיקר דין תוקע, ולגבי תוקע ליכא איסור. ע"כ. ומבואר יוצא מתוך דבריו שאין להקל בזה אלא במקום שאי אפשר כלל בעניין אחר¹⁸.

והגר"ז כתב בזה בג' מקומות (סימן שו ס"א, סימן תקכו ס"ד וסימן תקפה ס"א), ולא הרי זה כהרי זה, ונראה לעניות דעתי בהבנת דבריו, שמצד האמת היה ראוי לאסור, אלא שכבר נהגו להקל, ולכן אין למחות במקלים. וכן נראה דעת ערוך השלחן (סימן שו ס"ב) שכתב וז"ל: "ואף על גב דבכאן (סימן שו) נראה שסובר [המחבר] כדיעה ראשונה, שהשנייה כותב בשם "יש מי שמתיר", כדרכו. מכל מקום נראה דמפני שראה שמנהג העולם כן - לא סתם שם (בסימן תקפה) לאיסור". עכ"ל.

ובספר כפי אהרן עפשטיין (סי' לב) כתב ליישב וז"ל: "דדוקא בתפילות שבת בסי' שו, דרגיל בו כל איש, ואין צריך להבעל תפילה להכין עצמו ולסדר תפילתו, עיין באו"ח סי' ק, ואם כן נוטל הוא שכר שבת. משאין כן בתפילת ראש השנה ותקיעת שופר, דצריך הוא להתלמד ולהכין עצמו איזה ימים קודם ראש השנה, אם כן יש לתלות השכר עבור הטורח שקודם יו"ט. אלא דצריך עיון, דהא בשולחן ערוך סימן תקפה איתא גם מתורגמן דאינו רואה סימן ברכה, ומשמע דאיסורא ליכא, הא במסכת פסחים (נ ע"ב) פירש"י דמתורגמן היינו שעומדים לפני החכם בשבתות ושומעין מפיו ומשמיעים לרבים, ובזה גם כן ליכא למתלי השכר בטרחה דלפני שבת, דאין המתורגמן מכין לו מבחול כמובן. ואפשר דבמתורגמן איכא גם איסור משום שכר שבת, כדמשמע קצת בש"ס הנ"ל, דקאמר: 'בשלמא מתורגמן משום

17. אולם ראיתי בביאורים לספר תוספת שבת (מנכד המחבר) סימן שו אות א שהקשה, דהא גם בתקיעת שופר שייך כמה עצות בדרך היתר, כגון להפחית מחוב כמו שכתב המגן אברהם סק"ז, או שיתן במתנה כמו שכתב המשנה ברורה סקכ"ד, או שיבליע בתקיעות של חודש אלול, או בהבלעה של הוצאות השופר כמו שכתב הנודע ביהודה או"ח סימן כו.

18. אולם בסימן תקפה סק"ב כתב המחצית השקל שדעת מרן לאסור בזה. עיין שם.

דמיחזי כשכר שבת', עיין שם, והשולחן ערוך שכתב דאינו רואה סימן ברכה קאי על לתקוע ולהתפלל בראש השנה, דהתם ליכא איסורא כנ"ל, ולא כייל להו בהדי מתורגמן רק משום דעל כל פנים בכולם אינו רואה סימן ברכה, ועיין במחצית השקל". עכ"ל. אולם לכאורה יש לתמוה על דבריו, חדא, דמה שכתב שהמתפלל בראש השנה נוטל שכר על מה שטורח להכין התפילה, לכאורה אינו מובן, שכל אדם חייב לטרוח לסדר התפילה, אפילו אם אינו שליח ציבור, וכיון שממילא היה צריך לטרוח בכך - לא ראוי שיקבל על זה שכר, ואפשר שכוונתו ששליח הציבור צריך להתכוון יותר מאדם רגיל, כיון שכל בית ישראל עליו יסמוכו, ועל זה נוטל שכר. אלא דמה שכתב בסוף דבריו שבמתורגמנים יש איסור, לכאורה תמוה, שהרי כל דיוקו של מרן בבית יוסף שאין איסור בשכר שבת לדבר מצוה הוא מדברי הגמרא לגבי שכר מתורגמנים, והפוסקים מדייקים שמרן מיקל בזה ממה שהעתיק לשון הש"ס לגבי מתורגמנים, ואם כן תמוה מאד לדקדק שמרן מיקל בחזן ותוקע מדכתב "אינו רואה סימן ברכה" ובכל זאת מחמיר במתורגמן, וממאי נפשך, אם הלשון "אינו רואה סימן ברכה" משמעה שאין איסור, וזו כוונת מרן - יש להקל גם במתורגמנים כדברי הגמרא בפסחים, ואם מרן הבין בכוונת הגמרא שיש איסור - ממילא גם כוונת מרן שיש איסור, ואין להקל אפילו בתוקע וחזן. וצריך עיון. והגר"ע יוסף ביביע אומר (שם אות ה) העלה שפסקי מרן אכן סותרים זה את זה ומרן חזר בו, והעיקר כמשנה אחרונה, דהיינו להקל כמו שהעלה מרן בסימן תקפה, אלא שאינו רואה סימן ברכה לעולם. והביא כמה אחרונים שהסכימו למעשה להתיר שכר שבת בדבר מצוה. ועל כל פנים נראה, דכיון שרבו הדעות בדעת מרן, קשה ללמוד ממנה להקל או להחמיר.

אחרונים המעידים שהמנהג להקל בדבר

ואמנם מצאנו אחרונים רבים שהעידו שהמנהג להקל בנידון דידן. מהר"י מברונא (שו"ת סימן קיד) העיד שמהר"י מולין השכיר חזן להתפלל בשבת¹⁹. וכן הב"ח

19. ושם הקשה על ר' יחיאל (המובא בטור) למה אסר ליטול שכר שבת, הרי זה דבר מצוה? ותריך וז"ל: "ואולי ר' יחיאל סבר כר' ברוך, אבל אנו כר' שמואל... ואולי אף ר' יחיאל לא אמר אלא בדאפשר בגדולים בקיאים בתקיעת שופר ואפילו הכי בורחים מן המצוות והוצרכו להשכיר דוקא לראש השנה, לכן הוה ליה איסור, אבל בחזן המשכירים להדיא לשבתות - לא חשיב איסור, דלא ניחא להו להתפלל כל השבוע חשיב כאי אפשר, לכן אף לכתחלה שרי, כדאמרי' בפ' השולח (גיטין לח ע"א) גבי ההיא אמתא, דאמר בהא אמתא דעבדי בהו [אולי צ"ל: בה]

(או"ח סי' שו ס"ג) כתב גבי שכר החזנים דנהוג עלמא להקל. וכן כתב הגר"ז בשולחן ערוך שלו (סי' שו ס"א) וערוך השולחן (סי' שו ס"ב) והחיי אדם (כלל ס אות ח) והשלחן גבוה (ס"ס תקפה) שהחזנים נהגו להקל בזה. וכן מהר"א הכהן בשו"ת מעט מים (סי' 10) נשאל על דברת בעלי בתים שקובעים ביום שבת קדש ישיבת תלמידי חכמים בביתם, ונותנים להם שכר לימודם, אם יכולים ליקח אותו שכר, ואחר שדן בסוגיא בבבא מציעא ובנדרים ובדברי הבית יוסף כתב (בד"ה איך שיהיה) וז"ל: "מ"ן הקדוש בסימן שו עלה על שולחנו סברת הר' שמואל בשם 'ויש מי שמתיר', ומסורת בידינו דדעת מ"ן היא לפסוק כסברת דמביא בסתם, והיא סברת הר' ברוך הנ"ל, וממילא לפי דעת מ"ן יש לאסור. אמנם אעיקרא, אנו בנידון דידן אנו רואים דבעיר הזאת לא קבלנו עלינו כסברת מ"ן בזה, דהא פוק חזי דמשתכרין חזנים להתפלל בכל שבת... נמצא דמאז ומקדם כבר קבלו אבותינו עליהם כסברת המתיר בזה". עכ"ל. ובהמשך דבריו מעיד גם על מנהג עירו לשכור תוקע לראש השנה. וכן בספר חינא וחסדא (דף סז ע"ב) כתב, שהיה מנהג עירו מימי קדם ומשנים קדמוניות, דמי שיש לו יארציט בליל שבת קודש, מזמין בערב שבת קצת תלמידי חכמים שיבואו אחר ערבית וילמדו אדרות או משניות וכיוצא בזה לעילוי נפש רוח ונשמה של אותו הנפטר נ"ע, והבעל הבית המזמין נותן להם שכרם. אלא ששם כתב ליישב מנהג זה מטעם אחר ולא מטעם שכר מצוה. ושם בדף סט ע"א העיד על מנהג שהיה מימות הרבנים הגדולים מהר"מ ז"ל בעל שרשי הים ומהר"ח ז"ל בעל חקרי לב, שבכל הק"ק היתה לתלמידי חכמים קביעות שעה אחת ללמוד, והיו נותנין לתלמידי החכמים מבית הק"ק סך מה לכל אחד ואחד. וכן השואל ומשיב חמישאה (סימן כד) נשאל אודות מנהג השוחטים בלבוב כשחל שבת אחרי ב' ימים טובים של ראש השנה או של גלויות, ואז שוחטים הרבה אנשים ביו"ט שני, והבעל הבית נותנים השכר קודם מה שישחטו ביו"ט על השבת, ואם כן שייך שכר שבת. והשיב: דהרי התוקעים לוקחים שכר התקיעות, והטור צווח על זה, והבית יוסף כתב

איסורא, דאמר רבינא אפילו לרב יודה דמותר לשחררה דלא ליעבד בה איסור. ופסק האשירי וכן לדבר מצוה. דר"א שחרר עבדיה להתפלל בעשרה". עכ"ל. ונראה לבאר דבריו, שמצד האמת ר' יחיאל סובר שיש לאסור שכר שבת גם בדבר מצוה, אולם בענין החזנים, אם לא ישכור חזנים במיוחד לשבת - לא יהיה מי שמוכן להיות חזן כל השבוע, ואם כן לא ימצא מי שיהיה חזן בשבת, ותתבטל המצוה, ואף על פי שמצוה זו יכולה להתקיים אם החזנים לא יטלו שכר או שיטלוהו בהבלעה, מכל מקום במציאות זה לא יקרה, ולכן מתירים שכר שבת, כמו בהיא אמתא דעבדי בה איסורא.

ליישב, והוא הדין כאן. ע"כ. ועיין שם שהוסיף עוד טעמים ליישב מנהג השוחטים. וכן העידו עוד אחרונים שהמנהג להקל בזה.

אחרונים שהרחיבו את גדר ה"מצוה"

ומצאנו לחלק מרבתינו האחרונים, שהתירו ליטול שכר שבת על פעולות מסוימות שאינם מצוה מובהקת, בנימוק שזה דבר מצוה. בספר דעת תורה לגאון מהרש"ם (סימן שו סעיף ד) כתב לגבי שכר לינה שמשלמים לבעלי הפונדקאות, שאולי כיון דהכנסת אורחים מצוה - מותר להם ליטול שכר שבת שלא בהבלעה. אולם לכאורה יש להקשות, דאם כן גם השומר את הפרה של חברו מקיים מצות גמילות חסדים, ובכל זאת אסרו בזה שכר שבת. וכיוצא בזה העיר נכד המחבר בהגהתו שם, וז"ל: "לעניות דעתי יש לעיין בזה טובא, דאם כן ביטלת כל עיקר דין שכר שבת, דהא ודאי כל פעולה שאדם עושה לחבירו ישראל בלא תשלום שכר בכלל גמילות חסדים היא, ואוכל פירותיהן בעולם הזה וכו'... ושאיני מחזן ותוקע ודורש דההתעסקות עצמה מצוה היא אף אם נוטל שכר". ע"כ. והגאון ר' אלעזר בן טובו בשו"ת פקודת אלעזר (חלק אר"ח סי' כט) כתב שרופא המרפא גוי מותר ליטול שכר שבת, כיון דאיכא איבה אם לא ירפא, ואם כן זהו צורך מצוה. אולם כבר העיר על דבריו מרן הגר"ע יוסף זצ"ל (ביביע אומר שם אות ה) שבדברי הריטב"א (עבודה זרה כו) מפורש להיפך, שהמילדת גויה בשבת בשכר, שמותר משום איבה, אסור לה ליהנות משכר זה אלא זורקתו לים. עכת"ד. וכן מסתבר, שחכמים התירו לייילד גויה בשבת כדי לשמור על מהלך חיים תקין ולא להיות רדופי איבה מהגוים, אבל אין להגדיר זאת כמצוה לנידון דידן, דאם כן כל דבר הוא מצוה, כי האדם מצווה לדאוג לפרנסתו ופרנסת בני ביתו, וכן מצווה לשמח את אשתו, וגם עם נפשו מצווה לגמול חסד, וכמו שמסופר בילקוט שמעוני (משלי רמז תקמז) ובויקרא רבה (פרשה לד אות ג) על הלל הזקן, שכשהיה הולך לאכול או להתרחץ היה אומר לתלמידיו שהוא הולך לגמול חסד עם אכסניא שלו (הנשמה). והן אמת שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות, וכבר דרשו רבותינו את הפסוק "בכל דרכיך דעהו" אפילו על דברי הרשות (כמבואר בברכות סג ע"א ובשולחן ערוך אר"ח סימן רלא סעיף א), אך ברור שאין להגדיר זאת כמצוה כדי להתיר ליטול שכר שבת על עשייתה.²⁰

20. ובספר חכו ממתקים (ח"א עמ' רכד) מסופר שכשהשמיע הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיעור במסכת נדרים, בסוגיא שנדרים חלים רק על דבר הרשות, ולא על דבר איסור או דבר מצוה, היה תמה: היתכן כזאת דבר הרשות? הלא כל דבר, או שהינו בגדר מצוה או שהינו בגדר עבירה, ואפילו

והילקוט יוסף (שבת כרך ב עמ' קכו הלכה י) התיר ללמוד עם נער בר מצוה טעמי הפרשה ולהכינו לדרשת בר המצוה בשבת בשכר, ונימוקו: "שמאחר ומלמדו דברי תורה ומוסר, וגם מלמדו את טעמי המקרא וקריאת התורה על פי דקדוקיה - אין לאסור בזה משום שכר שבת". ע"ל. ומה שהתיר ליטול שכר שבת על לימוד טעמי המקרא, לכאורה זהו ממש שכר פיסוק טעמים המבואר בגמרא בנדרים (לז ע"א) שאסור ליטלו ללא הבלעה. ונראה שסובר בזה כמו שתרץ מר אביו הגאון זצ"ל, שהגמרא יכלה לומר ששכר פיסוק טעמים מותר מדין דבר מצוה, אלא שהעדיפה לומר שמותר מטעם הבלעה, והבאנו דבריו לעיל, אולם כבר הערנו שם שזהו דוחק.

עדויות האחרונים נאמרו בעיקר לגבי מצות חזנים

ובאמת, אם נתבונן היטב, עדויות האחרונים למנהג להקל בנידון דידן נאמרו בעיקר על מצוות שהיו מוכנים לעשותם גם שלא על מנת לקבל שכר, ובעיקר נאמרו העדויות לגבי מצות החזנים, שבאגודה מפורש שההיתר בזה הוא משום שנוהגים להתפלל לפעמים בלא שכר. ובשו"ת שמו משה (חלק א"ח סימן ה) העיד על מנהג שמתאספים לקרוא תהלים בצותא בשבת ונותנים להם שכר על זה, ובספר חינא וחסדא העיד על מנהג שתלמידי חכמים לומדים בשבת ונותנים להם שכר על זה, וחזקה על ישראל שהיו מקיימים מצוות אלו אף בלא שכר. ואם כן, כיון שעדויות האחרונים נאמרו בעיקר לגבי מצות שהיו מוכנים היום לעשותם ולמחר לא לקבל שכרם - נראה שיש להקל באופן כזה בלבד מכח המנהג.²¹ והן אמת שהשואל ומשיב כתב שמנהג השוחטים בלבוב ליטול שכר על שחיטה ביום טוב, ומסתבר שהם היו שוחטים בשביל השכר דייקא, ולכאורה יש ללמוד מכאן להקל בכל מצוה, מכל מקום נראה שאין לומר כך, שהרי אף השואל ומשיב יישב מנהג זה בפנים אחרות, וכן בקודש חזיתיה להגר"ש קלוגר, שבשו"ת ובחירת בחיים (סימן פט) נשאל גם הוא אם יש להתיר לשוחטים ליטול שכר על יום טוב,

---

אכילה: אם אוכל לשם תאוה - הרי זו אכילה אסורה, ואם כדי שיוכל להתחזק בעבודת ה' - הרי זו אכילת מצוה? ולא נחה דעתו של הגאון עד שמצא יישוב, שדבר הרשות היינו דבר שאינו מפורש בתורה.

21. ואף על פי שהאחרונים דימו כל מצוה למצות חזנים, אין לומר דקים להו לאחרונים שהמנהג להקל בזה בכל המצוות, כי הרואה בשו"ת מעט מים (סימן טז) יראה שהמחבר זיע"א נשאל לגבי מצוה אחרת, ולמד ממנהג החזנים שיש להקל בזה, ואחר כך חזר על כל מיני צדדים וצדדי צדדים לחלק בין מצות החזנים למצוה שנשאל לגביה, ומכאן מוכח דלא קים ליה שיש ללמוד מהמנהג להקל בכל מצוה.

ונתן כמה טעמים אחרים להתיר זאת. ואף אם תאמר שאין טעמיהם מספיקים, מכל מקום נראה שאין להקל בנידון דידן רק מחמת מנהג השוחטים של לבוב, שזה נגד מקורות רבים שראינו לאסור, ויש ללמוד מהמנהגים האחרים להקל רק במצוה שהיה מוכן לקיימה ללא שכר.

ואעיקרא, נראה שאפשר להקל כדברי האגודה וליטול שכר על מצוות שהיה מקיים גם בלא שכר מדין ספק דרבנן לקולא, כי אף על פי שר' ברוך חולק על ר' שמואל, וכן ר' יחיאל והטור²², מכל מקום הירושלמי מסייע לדברי ר' שמואל, ואם כן שפיר יש להקל מדין ספיקא דרבנן לקולא, וכל שכן שהמנהג מסייעו.²³ ומכל מקום, בשאר מצוות שלא היו מוכנים לקיימן בלא שכר - קשה מאד להקל, שזה עומד מנגד לפשט הגמרא בנדדים ולדברי ראשונים רבים, ולפיכך, אף אי לא אתינא למעקרא להא דר' שמואל - הבו דלא לוסיף עלה, ואין להקל בזה אלא במצוה שהיה מקיימה גם בלא שכר, כגון: חזן שהיה מוכן להתפלל גם בלא שכר, דרשן שאינו דורש משום דרוש וקבל שכר, מוהל שאינו בבחינת מל ולא "פרע" כאילו לא מל וכיוצא בזה.²⁴

22. ובאמת שגם ר' יחיאל והטור דברו על מקומות ש"בורחים מן המצוות", ואם כן היה מקום לומר שגם הם לא אסרו בזה אלא בגלל שלא היה מקיים המצוה ללא שכר, אולם מפשט לשונם נראה שהיו אוסרים בזה בכל אופן.

23. ובפרט לפי מה שכתב מהר"י מברונא (סימן קיד) דר' ברוך לא אסר בהדיא אלא מספקא ליה. עיין שם.

24. אחר זמן רב, ראיתי למרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספרו חזון עובדיה ימים נוראים (עמ' מ הערה י) שהעיר בזה משו"ת הרשב"א (ח"ב סימן רס), שכתב וז"ל: ומה שאמרת בבני חבורה, ששכרו חכם לשנה לדרוש כל שבת ושבת, ועכשו חזרו בהם בני חבורה, ואמרת שאינן רשאים, וחייבין ליתן לו שכרו משלם, מההיא דהשוכר את הפועלים. כדין אמרת! ולא שייך למימר: "אינו דומה הבא טעון להבא ריקן, עושה מלאכה ליושב ובטל", דאדרבה, לב הדורש שמח יותר בדרשו בקהל, להשמיע את המצות ופקודי ה', וכתב: "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ועוד, כי המתעסקים בלמוד התורה ניוחים הם, ואם אינן עושין מלאכתן ייעפו וייגעו, והרי הן כאכלוזי דמחוזא, דאי לא עבדי חלשי ע"כ. והוכיח מכאן הגר"ע יוסף שמותר ליטול שכר שבת על דבר מצוה. אולם למסקנתנו, שמותר ליטול שכר על מצוה שהיה עושה גם בלי תשלום, דברי הרשב"א מובנים היטב, כי הרשב"א כותב להדיא שהחכם הדורש שמח יותר בדרשו בקהל ממה שישב בטל. והשתא דאתינן להכי, אפשר שיש לצרף את דברי הרשב"א כנימוק למה שהעלינו להקל כשיטת ר' שמואל (אולם אפשר לדחות ולומר, שבנ"ד מותר ליטול שכר שבת, כי אפשר להבליעו בטרחה שטורח בחול להכין את הדרשה).

המסקנה להלכה ולא למעשה

לסיכום: נראה שיש להקל ליטול שכר שבת על פעולה של מצוה, ובלבד שהיה מוכן לקיים מצוה זו גם בלא שכר. ומכל מקום אם אפשר בנקל ליטול השכר בהבלעה או בדרך היתר אחרת - ראוי לעשות כן²⁵. ותבוא עליו ברכה. אולם במצוה שלא היה מוכן לקיימה בלא שכר - אין להקל.

אחרונים שעומדים בשיטתנו

ואף על פי שרוב הפוסקים המקלים לא חילקו בזה בין המצוות, אחר החיפוש מצאתי בס"ד לכמה אחרונים שכתבו כדברינו או כעין דברינו. בחידושי אנשי שם (על המרדכי בכתובות רמז קפט) פירש בדברי ר' שמואל שההיתר הוא משום שהיה מוכן לעשות ללא שכר, וכתב שלפי זה אין צריך לדחוק שנדחק הבית יוסף. וכן האליה רבה (סימן שו סקט"ו) הביא את טעמו של האגודה, ובפשטות סובר שיש להיתר רק כששייך טעם זה (וקיימא לן טעם כעיקר דאורייתא). וכן בספר תורת שבת (סימן שו סק"ח) הסביר טעם ההיתר, שכשעושה הדבר לשם מצוה להתפלל או לתקוע ואגב יבא לו שכר על זה - מותר במקום צורך. עכת"ד. ובהגהות ר' ברוך פרנקל (סימן תקפה) כתב ליישב קושיית הט"ז מהשוכר את הפועל (שאסור ליטול שכר שבת אף של שמירת פרה אדומה, ואם כן איך בחזנים מותר?) וז"ל: "דלא דמי לשומר פרה, דהא דהמשכירים כוונתם לצורך מצוה, אין להחליט להחשיב מצוה להשומר, דיכול להיות דכונתו בשמירה רק בעד שכירתו... ובשכירות חזן עיקר השכירות שעשה המצוה להתפלל והוי חפצי שמים". עכ"ל. וכן ר' אליהו בן יחזקאל מבילגוריי בשו"ת הר הכרמל (סימן ד) נשאל: על מה סמכו החזנים הנוטלים שכר שבת מה שמתפללין בעיירות שמסבבין ובאין לשם סמוך לשבת, ואין רוצין להתפלל, אלא שקוצבין להן שכירות מקופת הקהל? והשיב, שהשולחן ערוך בסי' שו הביא ב' דעות, והביא (הרב הנשאל) את ביאורו של מרן בטעמו של ר' שמואל וכן את ביאורו של האגודה, ושוב הקשה על זה מההיא

---

25. על פי מה שהעלה מורי הרב רועי סיון שליט"א בקונטרס כללי ההוראה (ועודנו בכתובים), שבספק מחמת מחלוקת הפוסקים, שאי אפשר לשקול את הפוסקים במאזניים ולהחליט שהספק שקול בודאי, אף שלדינא גם בזה אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, אם יכול בקלות לחוש לדעה המחמירה - ראוי לעשות כן. וכל זה בשאר ספק דרבנן, אבל בנידון דידן נראה שיותר ראוי להחמיר, משום שבגמרא בשבת (קכ ע"א) וברש"י שם (ד"ה חסידי אגרא דשבתא שקלי) נאמר על שכר שבת מסוים שמותר ליטלו מן הדין, ובכל זאת אין דרך החסידים ליטלו, עיין שם. ושמא יש לחלק בין הנדונים.

דהשוכר את הפועל שפירשה רש"י בהקדש, וכתב שדוחק לחלק בין השומר שלא היה עושה ללא שכר לחזנים שהיו עושים ללא שכר, דהא עינינו רואות דכל שבאו החזנים לעיר בערב שבת מיד מבקשים פרס מהקהל, ואם לא יקצבו לו נוסע מזה ואינו רוצה להתפלל. ומשום הכי נייד הרב המחבר מהאי טעמא ותר אחר טעם אחר להיתר החזנים. ועל כל פנים אתה הראת לדעת שלא רצה לסמוך על היתרו של ר' שמואל בזה, כיון שבנדון דידיה החזנים לא היו מקיימים המצוה ללא שכר, וזה כדברינו בס"ד. וגם הגאון ר' אברהם הכהן מסאלוניקי בשו"ת מעט מים (סימן טז) כתב בסוף התשובה שמה טוב ומה נעים אם יכוונו בדעתם שהיו הולכים לעשות המצוה גם ללא קבלת השכר²⁶ (אולם מעיקר הדין נראה שדעתו להקל בכל אופן).

סיכום

בגמרא בבבא מציעא מבואר שאסור ליטול שכר על פעולה שעושה בשבת (אלא אם כן נוטל את השכר בהבלעה). ובמדרכי מובאת מחלוקת אם איסור זה נוהג גם בדבר מצוה, ר' ברוך אוסר ור' שמואל מתיר.

לכאורה קשה על ר' שמואל מהברייתא שאוסרת ליטול שכר על שמירת פרה, ופרש רש"י שהכונה לפרה אדומה שהיא מצוה. יש אחרונים שחילקו בין הנדונים, אך התירוץ הפשוט ביותר הוא שר' שמואל מפרש להיא ברייתא בפרה של חולין, כמו שפרשו ראשונים רבים.

עוד קשה על ר' שמואל מהגמרא בנדריים, שיוצא ממנה שאסור ליטול שכר שבת שלא בהבלעה על לימוד פיסוק טעמים אע"פ שזו מצוה. ואף על פי שהיא אפשר להביא ראיה לשיטת ר' שמואל מהגמרא בפסחים, מהר"ם חלאווה ותוספות חכמי אנגליה שם פרשו את הגמרא באופן אחר, ומדבריהם מוכח שחולקים על ר' שמואל. וכן הטור (בסימן תקפה) ור' יחיאל אסרו לתוקע בראש השנה ליטול שכר יום טוב, ומוכח שחולקים על ר' שמואל. אולם מהירושלמי בסוכה לכאורה יש סיוע לשיטת ר' שמואל.

אמנם, האגודה ביאר את דברי ר' שמואל בפנים אחרות, שר' שמואל התיר ליטול שכר על קיום מצוה משום שהיה מוכן לקיימה גם בלא שכר, ולפירושו אין

26. הגאון הנ"ל נשאל לגבי תלמידי חכמים שהולכים ללמוד בשבת בישיבת בעלי בתים. ולעניות דעתי נראה ברור שדוקא במצוה כזו שייך לכוון שהיו הולכים גם ללא קבלת השכר, אולם במצוה שברור שלא היו הולכים ללא קבלת השכר לא שייך לכוון כך, ואין מחשבה מוציאה מידי מעשה.

קושיא על ר' שמואל מהגמרא בנדריים ובבבא מציעא, וכן אין הכרח שמהר"ם חלאווה ותוספות חכמי אנגליה חולקים על ר' שמואל. השולחן ערוך בסימן תקפה נראה כסותר דבריו בסימן שו, ונאמרו על ידי האחרונים כמה ביאורים בדעת השולחן ערוך. ולכן קשה להקל בדין זה בנימוק שזוהי דעת מרן, שהרי לא ברור מהי דעת מרן. האחרונים העידו שהמנהג להקל, אולם המתבונן יראה שכמעט כל העדויות הן על מצות חזנים או על מצוה שעל פי רוב היו מוכנים לקיימה גם בלא שכר, ולכן נראה שיש להקל ליטול שכר שבת על מצוה כזו הן מצד המנהג והן מצד ספיקא דרבנן לקולא, אולם אם יכול בקלות ליטול השכר בהבלעה או בדרך היתר אחרת - ראוי לעשות כן ותבוא עליו ברכה. ובמצוה שלא היה מוכן לעשותה ללא נטילת שכר - נראה שיש להחמיר.

